

Alina MANDAI

**SOCIETATEA DE LECTURĂ „STEUA” DIN CRIHALMA
– CONTRIBUȚII LA RĂSPÂNDIREA CULTURII**

A doua jumătate a secolului al XIX-lea marchează etapa decisivă în procesul de instituționalizare a culturii românești, pe baze moderne, naționale prin înființarea, în forme și la niveluri sociale diferite, de asociații și reuniuni culturale, expresii ale unei societăți pe deplin conștientă de individualitatea sa.¹ O importanță deosebită și o largă deschidere teritorială a avut-o „Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român”, cunoscută sub denumirea de ASTRA. Înființată în anul 1861, aceasta a fost instituția culturală centrală a românilor din Transilvania cu cea mai largă arie de influență și cu cel mai puternic impact social.²

O altă mișcare interesantă și puțin cunoscută în celelalte provincii românești a constituit-o înființarea „societăților de lectură” ale elevilor și mai apoi ale studenților în care se citeau și se discutau lucrările tinerilor membri, se declamau poezii sau se citeau fragmente din literatură.³ Astfel de societăți au ființat în multe orașe din Transilvania (Blaj, Arad, Gherla, Oradea, Beiuș, Brașov, Făgăraș, Năsăud, Lugoj, Zalău ș.a.) dar și în mediul rural.

Începuturile Societății de lectură „Steua” din Crihalma le aflăm în anul 1907 și ele sunt legate de familia preotului Bucur.⁴ La sărbătorile de Paște din acel an, din inițiativa unuia dintre fiii preotului, pe nume Dionisie, pe vremea aceea elev al Liceului „Andrei Șaguna” din Brașov, are loc un spectacol de teatru și dansuri în sala școlii confesionale din sat. Scopul acestei reprezentații era înființarea unei biblioteci „poporale”. La câteva zile după reprezentație s-a întocmit o listă de colectă de bani și cărți, semnată de însuși preotul satului, Gheorghe Bucur. Rezultatul a fost uimitor, reușind să se strângă peste 100 volume de cărți, o parte donate de elevii Liceului „Andrei Șaguna”, restul achiziționate cu banii strânși în urma colectei; din modesta sumă de bani încasată în seara în care s-a jucat piesa de teatru, șase florini și cincizeci de creițari, s-au legat unele dintre cărțile colectate.⁵ Piesa de teatru „Noaptea Sfântului Gheorghe”, prezentată pe scena din Crihalma, semnată Alexi Theochar, a adunat un număr mic de locuitori ai satului Crihalma, douăzeci, restul spectatorilor venind din împrejurimi. Dionisie Bucur menționa în jurnalul său „Văzând această situație gândul mi-a rămas mereu la această lipsă de interes și cunoștințe a comunității din Crihalma. De atunci a început să mă preocupe înființarea unei societăți de lectură în cadrul căreia populația să poată ajunge la cunoștințe utile în cât mai multe domenii.”⁶

Răspândirea ideii înființării unei societăți de lectură s-a realizat prin intermediul tineretului din sat, în mijlocul cărora Dionisie Bucur ținea conferințe pe diferite teme, în vacanțele pe care și le petrecea în sat și reușește chiar să înființeze un cor cu care organizează spectacole. Societatea făcea astfel primii pași. Sfințirea noii biserici din Crihalma, în anul 1911, a reprezentat o ocazie importantă prin care tinerii din sat, care începuseră deja să aibă conștiința apartenenței la o societate, s-au putut prezenta în fața unei adunări numeroase, a unui public select. Au fost pregătite două piese de teatru („Cinel-Cinel” de Vasile Alecsandri și „Țiganul în căruță” de Emil Suceu), cor și declamații din Octavian Goga, George Coșbuc și Theodor Speranția. În rândul publicului s-au numărat și scriitorul A.P. Bănuț, directorul Societății pentru fond de teatru român, și Grigorie Comșa, cel care avea să

¹ *** *Istoria României. Transilvania*, 1997, vol. I, Cluj-Napoca, Editura „George Barițiu”, pp. 27-28.

² *Ibidem*, p. 28.

³ Mușlea I., *Contribuții la cunoașterea bibliotecilor românești ale orașelor din Transilvania (până la Unire)*, Cluj, Tipografia „Cartea Românească”, 1935, p. 12.

⁴ Direcția Județeană Brașov a Arhivelor Naționale, *Fond nr. 456 Societatea de lectură Crihalma*, manuscris.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*.

devină episcop al Aradului (1925-1935). În urma acestor reprezentații s-au achiziționat toate materialele necesare confecționării unei scene mobile, pe care s-au jucat de atunci încolo toate spectacolele.

În vara anului 1911, întors din vacanță la școală, de această dată în calitate de student la teologie, Dionisie Bucur redactează statutele societății, pe care o numește Societatea de lectură „*Steaua*” din Crihalma, județul Târnava Mare, cu gândul „*ca ea să lumineze ca o stea și să împrăștie întunerecul ce zăcea asupra locuitorilor comunei noastre.*”⁷

În luna decembrie a anului 1911, Dionisie Bucur convoacă o adunare generală de constituire a societății și dă citire statutelor. Încă de la început s-au înscris în societate 40 membri; taxa de înscriere era de o coroană dar s-au dat și două sau cinci coroane „*drept sprijin și însuflețire*”. Președinte al Societății a fost ales, pentru primii trei ani, preotul Gheorghe Bucur. După constituire era nevoie ca ea să primească aprobarea funcționării pe baza statutelor din partea Ministerului de Interne din Budapesta, aprobare care vine în 17 aprilie 1912, când Societatea este recunoscută drept persoană juridică.

Prin intermediul Societății au pătruns în lumea satului diferite ziare și reviste la care se făcuseră abonament, sub același considerent de răspândire a cunoștințelor.

Reprezentațiile teatrale au devenit, odată cu înființarea Societății, familiare locuitorilor din Crihalma. În decursul anilor s-au jucat piese semnate de Vasile Alecsandri („*Cinel-Cinel*”, „*Peatra din casă*”, „*Florin și Florica*”, „*Rămășagul*”), Alexi Theochari („*Noaptea Sfântului Gheorghe*”), Virgil Onițiu („*În sat la Tânguești*”), Emil Suciuc („*Țiganul în căruță*”, „*Țiganul cătană*”, „*Țiganul la târg*”, „*Sara pe uliță*”, „*La restaurant*”) și alte piese. Alături de acestea s-au prezentat spectacole cu recitări de poezii ale autorilor: George Coșbuc, Vasile Alecsandri, Mihai Eminescu, Dimitrie Bolintineanu, Theodor Speranția.⁸

Viața culturală era completată cu șezători literare, reprezentații corale și nu în ultimul rând, cu conferințe pe diverse teme susținute de elevi și studenți deveniți mai apoi personalități de seamă ale culturii: Olimpiu Ștefanovici (viitor profesor universitar de limba engleză la Cluj), publicistul Ion Clopoțel din Cluj, profesor și protopop Gheorghe Maior (viitor consilier patriarhal la București), Valer Roșca (viitor primprocuror la Tribunalul din Cluj), Gheorghe Stoica (viitor inginer și profesor universitar la Politehnica din București); alături de aceștia s-au numărat și învățătorii din Crihalma: Gheorghe Bucur, Dumitru Colfaru și Nicolae Bucur.⁹

Intensitatea vieții culturale desfășurate sub auspiciile Societății de lectură din Crihalma „*a sădit în inimile și mințile celor care făceau parte din ea, sentimentul conștiinței naționale*”.¹⁰

Activitatea Societății începe să fie cunoscută și apreciată și în împrejurimi. Astfel în anul 1913 Societatea de lectură din Crihalma participă, alături de alte formații de tineret din județele Brașov, Făgăraș și Târnava Mare la concursul de cântec și joc organizat în localitatea Veneția de Jos de către Asociațiunea ASTRA Sibiu. Aici au reușit să obțină premiul I împreună cu o sumă mare de bani, 500 coroane, prin prezentarea jocurilor *Purtata și Învârtita* din Crihalma.¹¹

După începerea Primului Război Mondial activitatea Societății este diminuată, „*celor rămași acasă în frică, durere și lipsuri nu le ardea de joc și teatru*”.¹² Sunt organizate doar spectacole corale cu copii de la școală și colindatul la sărbătorile Crăciunului. Luna noiembrie a anului 1918 readuce în prim plan Societatea și rolul ei de deschidere spre lume. Se organizează astfel participarea locuitorilor din Crihalma la adunarea de la Rupea, unde aveau să se aleagă delegații care vor lua parte

⁷ *Ibidem.*

⁸ *Ibidem.*

⁹ *Ibidem.*

¹⁰ *Ibidem.*

¹¹ *Ibidem.*

¹² *Ibidem.*

la Adunarea de la Alba Iulia unde se hotărâ unirea Ardealului cu România. La acel marș spre Rupea au participat peste 100 persoane din Crihalma care au purtat cu mândrie steagul românesc, confecționat din cel unguresc pe care îl aveau la școală. „*Prim pretorul din Rupea și jandarmii se uitau cu mânie și mirare dar trecuse ceasul lor, alt vânt bătea și bătea cu furie*”.¹³

Odată cu terminarea războiului Societatea de lectură din Crihalma și-a reluat activitatea organizând multe conferințe, spectacole corale și teatrale; o reușită a constituit-o și înființarea, în anul 1919, a unei orchestre cu patru viori și un contrabas. Se simțea tot mai acut nevoia clădirii unui cămin cultural, care să atragă cât mai mulți dintre membrii comunității la astfel de acțiuni; evenimentele se desfășurau însă lent, fără a putea ține pasul cu noile vremuri.

„*Văzând că lupta pentru culturalizare merge destul de greu fără a dispune de mijloace materiale, mai ales că începuse penetrația Fundațiilor regale, am socotit necesar a ne afilia marelui și venerabilei Asociațiuni din Sibiu care avea experiență de zeci de ani.*”¹⁴

În anul 1929 s-a luat hotărârea afilierii la ASTRA, prin transformarea Societății de lectură „*Steaua*” din Crihalma în Cerc cultural ASTRA. În adresa trimisă din partea Asociațiunii ASTRA, la data de 10 august 1929, domnului Dionisie Bucur, preot, președintele cercului cultural ASTRA Crihalma, județul Târnava Mare, se precizau următoarele:

„*Referindu-ne la adresa dvs. nr. 2/25 VII a.c. vă facem cunoscut că în baza procesului verbal de constituire a cercului cultural din Crihalma, întâmplată la 21 iulie a.c. Comitetul Central al instituțiunii noastre recunoaște afilierea fostei Societăți „Steaua” și vă autorizează să lucrați sub auspiciile instituțiunii noastre.*”¹⁵

Adresa era semnată de Vasile Goldiș, președinte ASTRA Sibiu.

Noul statut a adus numeroase beneficii în primul rând bibliotecii, care s-a îmbogățit cu zeci de volume editate de ASTRA Sibiu. S-a reușit de asemenea procurarea unui aparat de proiecție cu patruzeci de filme din diferite domenii (geografie, zoologie, industrie casnică, medicină, religie), care s-au prezentat nu numai în sat dar și în împrejurimi. O altă realizare a constituit-o înființarea unei fanfare, prin procurarea unui număr de treisprezece instrumente și angajarea unui instructor din Rupea. Spectacole ale fanfarei s-au ținut în comunele din jur (Hălmeag, Veneția de Jos, Veneția de Sus, Cuciulata, Fântâna, Bogata, Mateiaș, Dăișoara, Ticuș) dar a ajuns cunoscută și la Sighișoara și chiar București.

Cercul cultural ASTRA și președintele acestuia, domnul Dionisie Bucur, ajung să fie elogiați la Adunarea generală ASTRA ținută la Sf. Gheorghe în anul 1931 și prezentați drept un model demn de urmat. „*Amintim ca un model activitatea părintelui D. Bucur care a cutreerat cu aparatul «Aladdin» ținând conferințe potrivite pentru popor în comunele: Veneția, Cuciulata, Crihalma, Hălmeag și Comăna de Jos, întemeind și biblioteci populare în aceste comune.*”¹⁶

Bogata activitate desfășurată de Cercul cultural Crihalma a avut un ecou deosebit în rândul membrilor Asociațiunii din Sibiu, urmare fiind ridicarea Cercului cultural Crihalma la rang de Despărțământ ASTRA prin afilierea a zece comune. În adresa nr. 343/1933 venită din partea Asociațiunii din Sibiu se arăta: „*Comitetul central ASTRA Sibiu având în vedere frumoasa activitate ce a-ți desfășurat-o în Cercul cultural ASTRA Crihalma, am aprobat ca în baza art. 8 din Regulamentul pentru despărțăminte să se înființeze în Crihalma un despărțământ la care să fie*

¹³ *Ibidem.*

¹⁴ *Ibidem.*

¹⁵ Direcția Județeană Brașov a Arhivelor Naționale, *Fond nr. 456 Societatea de lectură Crihalma*, Adresa nr. 2343/1929, ASTRA, Sibiu, 10 august 1929.

¹⁶ *Transilvania*, Anul 62, Nr. 1-8, Sibiu, Ianuarie–August 1931, Anexa IV: Activitatea despărțămintelor în cursul anului 1930/31.

atașate următoarele comune: Ticușul Nou, Cuciulata, Lupșa, Fântâna, Hoghiz, Bogata, Dopca, Mateiaș, Ungra și Dăișoara."¹⁷

În anii care au urmat s-au reluat demersurile pentru clădirea casei de cultură. Un important ajutor material s-a primit din partea Societății de pășunat „*Foștii coloni*” din Crihalma și din partea bisericii, care a cedat pământul. Inaugurarea Casei de Cultură a avut loc în data de 29 decembrie 1935. Această clădire avea o sală mare de festivități, o încăpere menită să adăpostească biblioteca, una pentru ședințe de consiliu, o încăpere pentru costumarea actorilor, una folosită drept spațiu de bucătărie și o încăpere destinată unui viitor muzeu.

Odată cu inaugurarea Casei de Cultură s-au înmulțit conferințele și producțiile teatrale, încercându-se chiar înființarea unui grup stabil de artiști teatrali precum și a unui cor stabil. S-au organizat de asemenea „*școli țărănești*” pe diferite teme: istorie, agricultură, menaj, igienă ș.a.

Anul 1948 era momentul în care înceta activitatea Asociațiunii ASTRA și odată cu ea a despărțământelor și cercurilor culturale.

Documentele de arhivă referitoare la asociația culturală din Crihalma se opresc și ele la această dată, prin prezentarea unui ultim document: „*Proces verbal, azi 5 iunie 1948 în ședința Comitetului Cercului ASTRA din Crihalma la sediul ei din Casa Culturală, ținută sub președinția preotului Dionisie Bucur, ținută cf. Comunicării făcute în Cuciulata de secretarul Ateneului Popular Mediaș-Kalman precum și de Ateneul Popular Rupea – cu adresa nr. 105/7 mai 1948 care au pus în vedere preschimbarea Cercului ASTRA din Crihalma în Cămin Cultural ce va sta sub jurisdicția Ateneului Popular Mediaș, într-u cât ASTREI i s-a luat posibilitatea de a mai activa.*”¹⁸

De acum înainte viața culturală a Crihalmei urmează un alt curs, se deschide o nouă filă de istorie locală.

Importanța în timp a acestei instituții de cultură este evidentă și de necontestat. Timp de patruzeci de ani, cu toate transformările prin care a trecut, această instituție, creată și mai apoi susținută în cea mare parte prin forțe proprii, a fost un adevărat lăcaș de popularizare și răspândire a culturii naționale.

* Acest material a fost realizat în cadrul Proiectului „*Oportunități oferite în cadrul stagiului de pregătire doctorală în vederea creșterii capacității și motivației pentru cercetarea științifică de performanță*”. Contract nr. POSDRU/6/1.5/S/23.

”The Star” Society of reading from Crihalma village – contributions at spreading the culture

Abstract

The second half of the 19th century was the decisive period in the process of achieving, on modern basis, institutions that were representing the romanian national culture by founding, in different ways and at different social levels, cultural gatherings and associations, expresions of a society fully conscious of its individuality.

A particular phenomenon, less known in the other romanian provinces, was the founding of pupils’ “*societies of reading*”, later of the students, where poems or literary parts were read. This kind of “*societies*” were founded in many cities from Transylvania and in rural areas as well.

¹⁷ Direcția Județeană Brașov a Arhivelor Naționale, *Fond nr. 456 Societatea de lectură Crihalma*, ms.

¹⁸ Direcția Județeană Brașov a Arhivelor Naționale, *Fond nr. 456 Societatea de lectură Crihalma, Proces-verbal, 5 iunie 1948.*

The process of founding "*The Star*" Society of reading from Crihalma had begun in 1907 thanks to priest Bucur's family from that village. The idea of founding a society of reading was spread by the youth, among which Dionisie Bucur, the priest's son, was giving lectures on different themes.

By achieving this society of reading the cultural life of the village became animated: literary soirees, coral songs, theatre plays were performed, there were lectures given by students and teachers who were to become famous cultural personalities, different newspapers and magazines were spread and, last but not least, the important role of the library must be mentioned.

In 1929 "*The Star*" Society of reading from Crihalma village became a cultural district of the well-known ASTRA (Transylvanian Association for Romanian Literature and Culture of Romanian People) and thanks to its noteworthy cultural activity was remarked by the members of ASTRA from Sibiu so that, later, "*The Star*" Society of reading became a branch of ASTRA and it included ten communes: Ticușul Nou, Cuciulata, Lupșa, Fântâna, Hoghiz, Bogata, Dopca, Mateiaș, Ungra and Dăișoara. Unfortunately the year 1948 meant the end of all activities of ASTRA and, at the same time, of its districts and branches.

As time went on this cultural institution had an obvious and undeniable importance. Despite the changes suffered during a period of forty years, "*The Star*" Society of reading from Crihalma village, founded and mostly upheld by its own means, represented a real nidus of spreading the national culture of the romanians.